

REPUBLIKA CRNA GORA
Vlada Republike Crne Gore
Savjet za opšte obrazovanje

<i>Nivo obrazovanja</i>	Osnovna škola
<i>Nastavni predmet</i>	IZBORNI PREDMET
<i>Predmetni program</i>	ŠAH 1 -izborni predmet-
<i>Razred</i>	jednogodišnji predmet koji nije vezan za razred
<i>Predmetna komisija</i>	Prof. dr Srđan Darmanović , Pravni fakultet, Podgorica, predsjednik Maksim Lutovac , profesor, šahovski publicista, Bar, član Miodrag Vučeljić , Zavod za školstvo, Podgorica, član Jovica Vojvodić , OŠ "Blažo Jokov Orlandić", Bar, član

Podgorica
2006.

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

IZBORNI PREDMET

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

ŠAH 1

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

Šah jedna od najstarijih ljudskih tvorevina. Traje već dvije hiljade godina, a zahvaljujući svojim vrijednostima preživio je sve prirodne, ljudske i istorijske kataklizme. Oduvijek je bio tajna i privlačio podjednako običan narod, kockare, avanturiste, istraživače, naučnike umjetnike, vojskovođe pa i same kraljeve i careve, o čemu svjedoče brojni dokumenti, zapisi i literatura.

Šah je jedinstvena multidisciplinarna oblast stvaralaštva. U srednjem vijeku bio je viteška disciplina a danas je dosegao nivo specifične umjetnosti. Između ta dva pola mnogobrojni teoretičari definisali su ga kao borbu, sport, umjetnost, nauku, s jakim primjesama logike i psihologije. To potiče otuda što je šah, zbog svoje kompleksnosti, izmicao definiciji i šablonu, rječito govoreći da je on originalan vid stvaralaštva, ravan umjetnosti i nauci.

U principu ovaj program biraju učenici koji su uspješno ovladali programom Osnovi šaha, ali mogu da ga biraju i učenici bilo kojeg razreda (VII, VIII ili IX) koji smatraju da vladaju materijom koja se izučava u programu Osnovi šaha. Radi toga škola je u obavezi da učenike upozna sa pomenutim programom (na primjer preko oglasne table).

Izučava se sa 2 časa sedmično, što na nivou školske godine iznosi 68 časova. Po pravilu, kad god to škola može da organizuje, nastava se realizuje u blok časovima.

3. OPŠTI CILJEVI NASTAVE ŠAHA 1

Izučavanje ovog programa treba kod učenika:

- da omogući harmoničan razvoj intelektualne, etičke, estetske i socijalne komponente ličnosti
- da razvije karakterne crte ličnosti kao što su upornost i preciznost
- da razvije sposobnost imaginacije i stvaralaštva
- da postavi temelje za dalji rad na usavršavanju u šahu
- da pruži saznanje da učenje može da se realizuje kroz igru.

4. OPERATIVNI CILJEVI

(korelacije su obilježene masnim slovima)

Tema 1: OTVARANJE – Otvorene igre (22 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Sadržaj	Korelacija i didaktička uputstva
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> zna i prepoznaje sliku koja nastaje nakon odigranih prvih 5 poteza španske, ruske, italijanske ili škotske partije; Usvaja osnovne principe i ideje španske, ruske, italijanske ili škotske partije; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> I sa bijelim i sa crnim figurama odigrava prvih pet poteza španske, ruske, italijanske ili škotske partije; Prepoznaje kritični trenutak u partiji i na pravilan način reaguje u pojedinom otvaranju; ispisuje prvih nekoliko poteza španske, ruske, italijanske ili škotske partije; 	<p>Španska partija. Ruska partija. Italijanska partija. Škotska partija.</p>	<p>Učenik mora od prvih dana igranja šaha da spozna da otvaranje nije nešto izvan partije, nešto što se uči napamet, već to je sastavni dio partije i sve ono što se kasnije odigrava na šahovskoj tabli, direktno proizilazi iz otvaranja. Glavne ideje pojedinih otvaranja: Španska partija : Kod svih otvorenih igara, u njoj je borba za prevlast u centru dominantna. Ruska partija : Kod nje je osnovna ideja brz razvoj i likvidacija bijelog središta. Italijanska partija : Bijeli terenskom prednošću kompenzuje materijalni gubitak od jednog pješaka. Škotska partija : Nedovoljna moć bijelog na središnjim poljima, čime je crnom olakšano izvođenje oslobađajućeg poteza d5. Korelacija : Istorija šaha i razvoj šahovske misli. Tema-turnir je vezan za ovu temu i koncipiran je tako da učenici prvo i drugo kolo igraju španku (i kao bijeli i kao crni), treće i četvrto kolo rusku, itd. Učenici pišu poteze i na kraju svakog kola je analiza partija sa osvrtom na temu.</p>

Tema 2: Različite figure u borbi protiv pješaka (12 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna i prepoznaje završnicu: dama protiv pješaka; • zna i prepoznaje slučajeve u kojima je moguć dobitak dame protiv pješaka i slučajeve u kojima taj dobitak nije moguć; • zna i prepoznaje završnicu: top protiv pješaka; • zna i prepoznaje slučajeve u kojima je moguć dobitak topa protiv pješaka i slučajeve u kojima taj dobitak nije moguć; • zna i prepoznaje završnicu: laka figura protiv pješaka; • zna i prepoznaje slučajeve u kojima je moguć neriješen ishod lake figure protiv pješaka i slučajeve u kojima taj ishod nije moguć. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izvode dobitak dame protiv pješaka (b, d, e ili g pješak); • izvode remi sa pješakom protiv dame (a, c , f ili h pješak); • izvode dobitak: top protiv pješaka u poziciji kada je taj dobitak moguć; • remiziraju: pješak protiv topa u poziciji kada je remi moguć; • remiziraju poziciju: laka figura protiv pješaka; • izvode dobitak: pješak protiv lake figure u poziciji kada je dobitak moguć. 	<p>Dama protiv pješaka.</p> <p>Top protiv pješaka.</p> <p>Laka figura protiv pješaka.</p>	<p>Isticati da se u praksi često dešavaju pozicije u kojima se pojedine lake ili teške figure bore protiv pješaka. Realizaciju datih pozicija treba dovesti do rutine.</p> <p>Unutrašnja korelacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tempo, - sadejstvo kralja i figura, - patna slika: bijela dama na c2, crni kralj na a1. <p>Takođe, stalno isticati da je u završnici, kralj aktivna figura i da u završnici ishod partije zavisi upravo od položaja kralja.</p>
--	---	---	---

Tema 3: Svojstva, položaj i uzajamno dejstvo figura (8 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna osnovna svojstva figura; • zna i prepoznaje položaj kralja (loš ili dobar) u odnosu na svaku svoju figuru; • prepoznaje pozicije u kojima je moguć dvojni udar i pozicije u kojima dvojni udar nije moguć. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objašnjavaju i analiziraju osnovne razlike i pojedina svojstva figura u raznim pozicijama; • izvode dvojni udar damom u svim mogućim varijantama: <ul style="list-style-type: none"> - dama daje šah po dijagonali, a napadnuta figura se nalazi ili na dijagonali ili na vertikali (horizontali), - dama daje šah po horizontali (vertikali) a napadnuta figura se nalazi na dijagonali ili na vertikali (horizontali); • izvode dvojne udare topom, lovцем ili skakačem. 	<p>Svojstva figura.</p> <p>Dvojni udar sa šahom.</p>	<p>Učenicima treba često skretati pažnju na karakteristike svake figure ponaosob.</p> <p>Korelacija:</p> <p>Fizika: Svako kretanje je relativno i uvijek se posmatra u odnosu na referentno tijelo, tako i položaj svake figure na šahovskoj tabli moramo posmatrati u odnosu ne samo na protivničku, već i na svoju figuru.</p> <p>Mnogim učenicima će se u praksi (na prethodnim turnirima) dešavati da ne vide dvojne udare. Kroz analizu turnirskih partija, ukazivati na njihove greške i bodriti ih da je to normalna pojava i da će grešaka biti sve manje i manje.</p>
---	--	--	---

Tema 4: Matiranje u dva poteza (12 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznaje pozicije u kojima jedna strana može da izvede mat u dva poteza; • prepoznaje olakšavajuće i otežavajuće okolnosti pri izvođenju mata u dva poteza. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izvode uspješno matove u dva poteza; • sami postavljaju i kreiraju pozicije u kojima je moguće izvesti mat u dva poteza. 	<p>Jednostavniji matovi u dva poteza.</p>	<p>Isticati važnost poznavanja pozicija u kojima je moguće izvesti mat u dva poteza.</p> <p>Takođe je važno bodriti učenike koji su na prethodnom turniru, u nekoj svojoj partiji propustili da izvedu mat u dva poteza.</p> <p>Stalnim ukazivanjem na njihove propuste, učenici treba da postanu svjesni važnosti analiziranja partija poslije svakog kola tema-turnira.</p> <p>Unutrašnja korelacija:</p> <p>- međusobni odnosi, dejstva i svojstva figura.</p>
--	---	---	---

Tema 5: Pješačke završnice (4 časa)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> zna klasifikaciju pješaka i tipove završnica vezano za njih; usvoji trougaoni manevar. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> prepoznavaju, imenuju i razumiju razne tipove pješačkih završnica; objašnjavaju i uspješno izvode trougaoni manevar; uspješno realizuju povoljniju pješačku strukturu. 	<p>Osobine pješačkih završnica pri materijalnoj ravnoteži;</p> <p>Trougaoni manevar.</p>	<p>Značaj pješačkih završnica učenici su uvidjeli kroz osnovne pješačke završnice i u ovoj fazi nastave treba samo insistirati na praktičnoj primjeni već usvojenog znanja.</p> <p>Unutrašnja korelacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kvadrat - opozicija - promocija pješaka; <p>Isticati važnog povoljnog pješačkog rasporeda u fazi otvaranja i njihov uticaj na završni stadij partije.</p>
---	--	--	--

Tema 6: Topovske završnice (10 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> zna i prepoznaje osnovne tipove topovskih završnica; zna i prepoznaje poziciju: top i pješak protiv topa, u kojoj je izvjestan neriješen ishod; zna i prepoznaje poziciju: top i pješak protiv topa, u kojoj jedna strana može da dobije partiju. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> uspješno realizuju poziciju: top i pješak protiv topa u kojoj je kralj slabije strane odječen; uspješno se brane u topovskoj završnici sa pješakom manje; precizno izvode povoljan prelaz u topovsku završnicu. 	<p>Top i pješak protiv topa.</p>	<p>Isticati važnost poznavanja topovskih završnica. Naglasiti da su one, zbog svoje važnosti ispitivane još u 15 vijeku (Lusena) i naročito u 18 vijeku (Filidor).</p> <p>Korelacija: Pozicija Lusene (1497 god.) podsjeća na izgradnju mosta (otud i naziv Lusenin most).</p> <p>Topovske završnice su učenici već sreli u svojim turnirskim partijama i stalno ih treba podsjećati na važnost realizacije povoljne topovske završnice kao i na preciznu odbranu u slučaju pješaka manje.</p>
---	---	----------------------------------	--

5. Katalog znanja

Minimalni zahtjevi	Osnovni zahtjevi	Napredni zahtjevi
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna početne poteze španske, ruske, italijanske ili škotske partije; • rješava elementarne matove u dva poteza; • realizuje poziciju dama protiv pješaka (pješak na pretposlednjem redu, b, d, e ili g linija); • remizira poziciju pješak protiv dame (pješak na pretposlednjem redu, a, c, f ili h linija); • uspješno realizuje poziciju top protiv pješaka, u slučaju povoljnog položaja kralja; • razumije, usvaja i prepoznaje pozicije dvojnog udara sa damom; • rješava elementarne matove u dva poteza; • prepoznaje remi poziciju top i pješak protiv topa; • realizuje poziciju top i pješak protiv topa u slučaju kada je kralj slabije strane udaljen ili odječen. 	<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bez greške izvodi prvih 5 poteza španske, ruske, italijanske ili škotske partije; • prepoznaje i uspješno realizuje složenije dobitke u poziciji dama protiv pješaka; • uspješno realizuje složenije pozicije top protiv pješaka; • uspješno remizira pozicije skakač protiv odmaklog pješaka; • uspješno rješava složenije pozicije dvojnog udara; • uspješno rješava matove u dva poteza koji u svom rješenju imaju više ogranaka; • u stanju je da izvede ocjenu pješačke završnice pri materijalnoj ravnoteži; • uspješno pravi Lusenin most i remizira poziciju sa pješakom manje u topovskoj završnici (Filidor). 	<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u stanju je da u praksi, pri vremenskoj oskudici, izvede dobitak dame protiv pješaka na pretposlednjem redu, na b, d, e ili g liniji; • uspješno rješava studijske pozicije pješak protiv topa; • uspješno rješava studijske pozicije pješak protiv lake figure; • brzo se odlučuje na najbolje rješenje u poziciji gdje dvojni udar može da vrši više figura; • u stanju je da sam postavi mat u dva poteza sa jedinstvenim rješenjem i najmanje jednom zamkom; • savladava i razumije trougaoni manevar; • uspješno i efikasno vlada složenijim topovskim završnicama.

6. NAČIN PROVJERE ZNANJA I OCJENJIVANJE UČENIKA

Znanje se provjerava usmenim ispitivanjem i testovima sa dijagramima koji se održavaju poslije svake teme.

7. RESURSI POTREBNI ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Učionica u kojoj se izvodi nastava treba da posjeduje jednu demonstracionu tablu sa figurama, desetak šahovskih garnitura i najmanje 10 šahovskih časovnika.

8. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu šaha izvodi lice sa najmanje VI stepenom stručne spreme – nastavnog smijera. Pored opštih, poseban uslov je da ima najmanje prvu šahovsku kategoriju.

9. LITERATURA

1. D. Marović – "Priručnik za nastavu šaha"; Šahovska naklada, Zagreb, 1985.
2. J. Averbah – "Šta treba da se zna o završnicama" ; Caissa Commerce, Beograd, 2004.
3. B. Lakićević – "Šahovski udžbenik" ; Zmaj, Novi Sad, 2003.
4. Kostrov, Rožkov – "1000 šahovskih zadataka"; Litera, Sankt Petersburg, 2003.